

„TUŽALJKA NAD GRČIĆA GREBOM“

Autor: Mate Puljak

"Što vam govorim u tami, kazujte na svjetlosti,
i što na uho čujete, propovijedajte na krovovima!"
(Matej 10,27)

Na lokalitetu "Stećak" uz trasu starog predantičkog puta i kasnijeg srednjovjekovnog odnosno mletačkog, koji su išli paralelno jedan uz drugi iz smjera Grabovca preko Medova Doca i Dobrinča prema Krivodolu i Imotskom, odnosno starom Delmionu (Delminiumu, Delmisu) na sjevernoj padini uzvišenja "Mustapića glavica" nalazi se nekropola stećaka koja je, nažalost, bez ikakvih istraživanja krivo datirana u 14. stoljeće.

U narodu je lokalitet poznat po kapelici Gospe od Zdravlja koja je uklesana u jedan od spomenika. Mjesto je izvorno brojalo 9 stećaka (7 + 2). Predajno su predstavljali zvijezde Plejada, u narodu poznate Vlašiće. Sedam stećaka je stajalo na i okolo tumula, a dva su bila položena na blagoj uzvisini jugozapadno od kapelice. Iako su skoro svi ispremještani i u manjem broju devastirani, još uvijek su na okupu.

Samo mjesto je pomno odabrano kao jedna posebno važna točka u prostoru podjednako kao i donja lokacija stećaka ako u obzir uzmemo nebeske refleksije na tlu i izlaske sunca na određene dane u godini. Tako se uskoro na Božić prva zraka sunca može očekivati iznad gradine Kosmetovica, kulturnog mjesta plemena koje je naseljavalo Veliku gradinu na Dobrinčima.

Drevni sklad ove "zvjezdane nekropole" presjekla je trasa predantičkog puta jer je uski klanac bila jedina adekvatna točka prijelaza iz medovačke udoline na visoki dobrinački plato. Zbog toga je jedan ukop i dan danas vidljiv u samome putu. Koliko ja imam saznanja ljude se nije pokapalo u puteve. Dakle nema apsolutno nikakve dvojbe da su ovi stećci prapovijesni spomenici koji su pomaknuti da bi se trasirao put koji je bio od velike važnosti, kako u antici tako i u srednjem vijeku. Osim toga u blizini kapelice su ostali sačuvani kolotraci što je još jedan dokaz da su stećci pomaknuti prije nove ere. Naravno da kod kolotraka (spurila, koloderina, kamentraza) nema govora o rimskoj cesti jer je taj poduhvat, neću reći građevinski, znatno stariji. Tezu o lokalitetu kao prapovijesnom podržavao je i arheolog Marijan Lozo koji je 2008. g. u sklopu istraživanja autoceste nosio uzorke kostiju na analizu i tri su rezultata ukazivala na broncu. Naravno kada je na Velikoj gradini u to vrijeme bilo naselje čiji su ostaci razasuti na površini 200m X 80m.

Nekada je cijela nekropola na Dobrinčima brojala više od pedeset megalitnih blokova. Danas je vrlo teško odrediti koliko ih je sačuvano u cijelosti. Rekao bih da se broj kreće oko 40. Ostali su porazbijani i ugrađeni u zidove okolnih njiva. S obzirom da narodna predanja govore kako se velik broj njih skriva pod zemljom, to bi mogao biti nagovještaj veoma velike, neistražene i javnosti nepoznate nekropole koja bi u konačnici mogla iznenaditi brojem. Kao takva nekada je zasigurno zauzimala drugo ili treće mjesto u krajini. S obzirom da postoji oko stotinjak lokaliteta sa stećcima na kojima je preko tisuću spomenika, naravno da je ova nekropola itekako važna.

Od onih stećaka koje danas vidimo neznatan broj je u izvornom položaju i svi su uglavnom pomaknuti. Usudio bih se reći, ukoliko se vodimo kompasom, da samo dva stoje kako su bili postavljeni što opet ne znači da nisu naknadno namještani. Najbrojniji stećci su na krajnjem zapadnom dijelu "Granića polja" (Brist) koji se u katastru vodi pod nazivom "Šamatorje".

Nekoliko stotina metara sjeveroistočno od prijevoja "Stećak" nalazi se kamenolom u kojemu se i danas primjećuju razbacani ostaci nedovršenih i polomljenih stećaka. Za prijevoz su koristili dva prirodna žlijeba koja su vodila prema dvjema lokacijama. Kako se on obavljao možemo samo nagađati pa reći kako su u priču bili uključeni nekakvi trupci i snažna životinja jer je dobar dio njih ostao polomljen na trasi kojom su spuštani u podnožje.

U centru spomenutog polja nalazi se prapovijesni tumul na kojega je u srednjem vijeku nasuta gomila. Uz srednji vijek na Dobrinčima vežemo još i ostatke naselja i staja u Brajušama, Lukačama, Kućetini, Belavušama i dr. Najznačajniji lokalitet na području sela Dobrinče jest spomenuta "Velika Gradina". Nju sam, kao pomoćni radnik, istraživao sa pok. Marijanom Lozom koji je nakon godina sondiranja ustvrdio da se radi o **NAJVEĆEM**

NASELJU SREDNJE BRONCE U DALMACIJI. Zašto o njemu nema spomena u literaturi treba upitati nadležni konzervatorski odjel. Isto tako ih treba upitati zašto se gradina i dalje devastira unatoč zakonskim zabranama.

Osim navedenih znamenitosti, Dobrinče se može pohvaliti mnoštvom gomila od kojih najstarije nalazima potječu iz vremena tzv. Cetinske kulture.

Od značajnijih arheoloških nalaza sa ovoga područja možemo izdvojiti rimsko koplje i rimski bodež iz 1. st.pr.Kr., rimsku zoomorfnu fibulu s prikazom psa iz 3.st., srednjebrončanu keramiku, dugmad od lake legure iz bronce, set oblikovanih ribljih kostiju za tetoviranje, karakteristični "lijep" sa ostacima tragova klasja pšenice i pruća, nešto turskog i mletačkog novca, dva turska noža, mamuze iz 17.st., jedan prsten iz 14.st., nož iz neolitika, izgublenu kamenu sjekiru te mnoge druge nalaze.

S obzirom na veoma malu površinu koju zauzima, 2.5 km X 1.5 km, ovaj prostor je iznimno bogat arheološkim lokalitetima i pravi je dragulj zabiokovlja. Sama Velika Gradina nalazi se u centru platoa a selo okružuju brda. Najznačajnije od njih je spomenuta Kosmetovica koja je prije Domovinskog rata devastirana poradi izgradnje bazena za vodu.

Predaje koje vežemo uz prijevaj "Stećak" su brojne i doista vrijedne. Izvještaje sam zapisao od pok. Marinka Granića, pok. Nedjeljka Piplice i pok. Marinka Puljka ali ću se fokusirati samo na jednu koja se prepričava u tri verzije a govori o grobu junaka Manuela Grčića i njegove odabranice.

„Manuel Grčić, veliki junak oteo turkinju Fatimu i sustigla ih turska vojska na Granića polju. Naši bili pobijeni a Grčića i Fatimu pokopali pod stećak preko puta kapele. Nešto gore bila dva stećka zasebice pa se dosjete naši i podignu jedan na drugi kad je kapela građena.”

„Gori na Mustapića glavici su pokopani Emanuel Grčić, junak i njegova ljuba Fatuna. Skupa leže. Poginili su jer turci nisu dali da se žene pa ju je oteo. Di pogiboše tu ih sahraniše.”

„Imanuela Grka gori ubi sabljom drugi mladoženja, jer su se bili susreli dvoji svatovi. Konj se propeo i ubio Ljubu njegovu kopitima. Saranili ji skupa pod stećkon. Došli moćni ljudi i zakleli ga. Poslije njih dugo na greb dolazila tica. Viđali je čobani. Umila govoriti o Raju.”

Spomenute predaje su naši stari mještani pamtili i zdušno branili. Osoba koju je dopalo da mi proslijedi najviše podataka o Manuelu Grčiću bio je pok. Nediljko Skender. On je tvrdio da se događaj zbio dvadesetih godina 17.st. kada je prema predaji u borbama s turcima na "Granića polju" poginuo đakon Petar Milić. Postavlja se pitanje kako je narod zapamtio predaju otprije njihova službenog dolaska iz Zagvozda koji se, prema tom predavaču, ali i pisanim povijesnim izvorima, dogodio tek 100 godina nakon opisanog događaja. Prije će biti da je narod Dobrinča živio ondje gdje je bilo plodne zemlje tj. na samim Dobrinčima, da bi zatim prebjegao u Zagvozda gdje je imao sagrađene staje. Nakon oslobođenja Imotskog od Turaka ponovo su se vratili na svoje. Zato je pogrešno uzimati godinu mletačke preraspodjele zemlje kao godinu naseljavanja Dobrinča. Ona se mora preformulirati u godinu povratka na stara ognjišta.

Kao što sam rekao, Nediljko je zadnji pričao predaju o Emanuelu Grčiću, "Junaku nad junacima" i "Velikom krstonoši". Čast mi je budućim pokoljenjima proslijediti pjesmu koju sam nekako "iskopao" a za kojom su mnogi naši predavači žalili jer je nitko nije u cijelosti upamtio. Oni su znali da je pjesma postojala i sjećali su se nekoliko kitica sa početka. S obzirom da je tih nekoliko redaka identično onima u pronađenoj pjesmi uvjeren sam da je riječ o istoj verziji. Ono što je nužno napomenuti jest da postoji realna mogućnost kako je završetak pjesme ipak bio drugačiji od ovoga kojega ja donosim. Po svoj prilici tragičniji i u skladu sa predajama.

S obzirom da su predaju prenosila trojica, ostala su i tri imena junaka: Emanuel, Manuel i Imanuel. Odlučio sam istražiti porijeklo tog imena i naišao na pravu priču.

Jedna predaja kaže kako su se na "Granića polju" sukobile dvije vojske, naša i turska. Razlog je bio otimanje turkinje Fatime odnosno Fatme. Sve junakinje toga doba nose isto ime koje u prijevodu znači "Sudbina". Naša vojska je poražena, veliki junak i njegova odabranica ubijeni su na spomenutom prijevoju. Na mjestu gdje su poginuli, skupa su i sahranjeni. Njihov grob je ukrašeni stećak sa gornju stranu puta nasuprot spomenute kapelice. No jeli to bilo baš tako? Krenimo iz početka.

Junaka Manuela Grčića početkom 20. stoljeća opjevao je lončar i guslar Božo Domnjak Bojan iz Potravlja. Božo je bio trgovac loncima i plaćeni guslar na dermecima. Prikupio je više od 30 000 stihova starih narodnih pjesama. Njegov ogroman trud primjetio je i zapisao tadašnji potravski župnik fra Stjepan Grčić. Skroman dio opusa objavio je 1920. u knjizi „Sinjske narodne pjesme i pričanja“. Među tih nekoliko pjesama sačuvana je i ona pod nazivom "Grčić Manuel i Tatuna djevojka". Ostatak opusa nalazi se u samostanskoj arhivi u Sinju i predstavlja pravo nacionalno blago. Sve do nedavno u njemu su bile predaje iz vremena cara Dioklecijana koje su nažalost uništene ili sklonjene tako da je danas istina nemoguće ući u trag. Zbog čega su uklonjene možemo samo nagađati pa reći kako se njihov sadržaj najvjerojatnije nije uklapao u općeprihvaćene povijesne ili religijske okvire.

Kasnije, pred kraj stoljeća, Stjepanov životni rad obrađuje gosp. Ivan Mimica u izvrsnoj knjizi „Folklorist Stjepan Grčić“. U svojim istraživanjima nisam se obogatio informacijama o junaku Manuelu Grčiću, tek nekoliko spominjanja kroz junačke pjesme, međutim iz nekog razloga mnogi fratri i povjesničari Manuela Grčića povezuju s don Ivanom Filipovićem Grčićem, svećenikom, književnikom i ratnikom rođenim 1660. Bio je veliki vođa Cetinjana u borbi protiv Turaka. Odlikovan je za zasluge od mletačkog dužda ordenom viteza Reda sv. Marka. Izdao je Divkovićeve „Besjede“ na ikavici i svoju „Pismu“. Spominje ga i Filip Grabovac u „Cvitu razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga“ te Andrija Kačić Miošić u „Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga“. No, već u samome početku bilo mi je jasno da "naš" Manuel Grčić ne može biti don Ivan Filipović Grčić. Pokušao sam uz pomoć fra Karla Jurišića iz samostana u Makarskoj i fra Mirka Marića iz samostana u Sinju doći do knjige oca Stjepana Grčića, međutim, uz maksimalan napor dvojice franjevac, nisam uspio. Rekli su mi da je knjiga odavno izgubljena. Upornim raspitivanjem i traganjem ipak sam došao do originalnog izdanja iz 1920. god. Jedan primjerak je pohranjen u sveučilišnoj knjižnici u Splitu te mu je prisup ograničen. Nakon nekoliko obavljenih poziva ipak su mi dopustili uvid u knjigu, ali pod nadzorom jer je rijetka i u dosta lošem stanju.

Znao sam da ispod stećka doista postoje dva kostura jer je grob otvaran početkom 20. st. kada se klesala kapelica. Ostala je predaja kako su vidjeli ostatke mlade i mladoženje kako leže jedno uz drugo. Najvažniji motiv koji se nametnuo u predaji bio je točan.

Na sjevernoj strani stećka nalaze se tri prikaza: konj sa sedlom, ukrašeni "križ" i mladi bik. Na istočnoj plohi su dvije izbočine koje su predavači zvali jabuke, riječ je o zvijezdama. Sa zapadne strane nalazi se polumjesec sa zvijezdom koja nema krakove. I na poslijetku, sa južne strane vidljiv je samo jedan prikaz. Stručnjaci koji su bili na lokalitetu imali su stav da se radi o golubici, svrak, gavranu, orlu ili zmaju. Osobno smatram da možda nitko od njih nije bio u pravu. Iako je za očekivati da je najvjerojatnije riječ o orlu, nije za isključiti da je na stećku prikazana ptica koja se i danas može vidjeti na njemu ili u njegovoj okolini. Naš narod je zove "Božji pivčić". U literaturi je poznata kao "Pupavac". Poznata staništa "Božjeg pivčića" su ilirski gajevi, jedan takav je bio sa južne strane Velike gradine dok ga prije nekoliko godina nije progutala vatra. Drugo stanište je upravo nekoliko desetak metara zapadno od Grčića greba. Uloga te ptice u ilirskoj mitologiji je zanemarena i nedovoljno istražena. Legende kažu kako je ptica znala govoriti.

Sam križ ne predstavlja kršćansku simboliku već točke "safirota". Drvo života imamo na svim većim nekropolama u krajini, nekada susrećemo znatno više točaka a nekada samo četiri (kada simbol izgleda kao slovo "Y"). Nužno se u kontekstu te kabalističke slike osvrnuti i na prikaz hermetičkih simbola na donjem lokalitetu. Egipatski Toth odnosno grčki Hermes Trismegistos je ključ stećaka. To sam već nebrojeno puta ponovio. Postavlja se pitanje zašto stručnjaci konačno ne napišu nešto smisleno na temu sfingi u Dioflecijanovoj palači? Zašto se njihovo postojanje banalizira nekim nerealnim teorijama koje ne drže vodu?! Znamo što je bio Rim...jedna demonija koja se naslanjala na postojeće civilizacijske tekovine i prisvajala ih nasilno im mjenjajući identitet, zatirući pismo, provodeći plan "Naše hramove na vaše hramove." Sami genocid nad Delmatima i kasniji kulturocid ne ostavlja prostora u kojemu bi bilo realno očekivati da na "uvoznoj" sfingi i dan danas stoje egipatski hijeroglifi. Stvar je da je po srijedi nešto drugo no ta će tema biti posebno obrađena.

Sa druge strane, strukovno datiranje stećaka u 14.st. mi nije predstavljalo problem pošto je iz dana u dan sve više dokaza da su mnogi od njih prisvajani od kasnijih veleposjednika, osvajača i entuzijasta tako da je u startu postojala realna mogućnost da je spomenuti stećak bio prilagođen novijem ukopu.

Mi danas možemo pobiti narodne predaje i naše učitelje iz osnovne škole koji su nas učili da su stećci turski spomenici, ali ne možemo sa sigurnošću reći kome su doista pripadali. Legende ih pripisuju „Starom narodu“, dakle Ilirima. Osobno smatram da je to uistinu najbliže istini. Spomenik je autohtoni civilizacijski marker drevne civilizacije. Predilirske ili Ilirske, nije bitna etiketa ni ta nekakva nelogična podjela jer je narod oduvijek na ovim prostorima. Trenutno je aktualna „Vlaška teza“ koja je, po meni, u potpunosti neosnovana s obzirom da je stećke počela raditi duhovno napredna prapovijesna civilizacija koja je morala imati astronomska i matematička znanja.

Zbog čega nikome nije u interesu sustavnim istraživanjem i laboratorijskim tehnikama izolirati DNA sa „zabitačnih“ nekropola, možemo samo nagađati. Osobno smatram da Evropi, čija smo obična kolonija, nije u interesu da se narod osvijesti. Bolji smo im ovakvi kakvi jesmo; iskompleksirani i opsjednuti naljepnicama, pripadnostima i pomodarskim čarima koje su nas i dovele do dužničkog ropstva.

Gledajući jezično tumačenje riječi Manuel, kroz povijest to ime najviše koriste židovi. Dolazi od hebrejskog 'Immanu'el – "S nama Bog. Učestalo se javlja i kod "bizantijskih grka". U Bibliji ga nalazimo kod Izajie 7,14. Zajedničko je podjednako za židovsku i za kršćansku tradiciju. Razlika je u tome što se u Judaizmu ne koristi u nikakve religijske svrhe dok kod kršćana predstavlja ime Isusovo, Matej 1,23.

U svojoj knjizi fra Stjepan iznosi na 84.str. ovako: „U uvodu k ovoj pjesmi iznio sam svoje mišljenje, da se u njoj opjeva neko junačko djelo Grčić don Ivana i njegovih Sinjana. Turkinja djevojka bila bi onaj ratni plijen, što su ga oteali Turčinu. Da Grčić nije bio svećenik, pjesnik bi bio od one „djevojke“ učinio njegovu ljubav, a ovako vidimo da je Fatuna Anđelija samo službenica njegova! Meni se i ovo čini potvrdom moga shvaćanja naših junačkih pjesama, a to je, mislim, dodatak poznih vremena, kad su pjevači zaboravili, tko se pod Manuelom Grčićem krije – svećenik.“

Iz ovog odlomka vezanog uz pjesmu "Manuel Grčić i Fatuna djevojka", odnosno Tatuna djevojka, zaključujemo da fra Stjepan ne dvoji o identitetu narodnog junaka. Dakle, sve je jasno kada se pročita komentar i sama pjesma. Prema tome, tko onda leži ispod stećka na Mustapića glavici? Reći ću vam tko. Netko čije su ime, kako je otac Stjepan rekao, u poznim vremenima zaboravili. Ista stvar se dogodila i sa Hasanaginicom o čemu ću posebno pisati. Međutim, time naša priča postaje još vrijednija i puno starija od vremena sinjskih junaka. Ostalo nam je sjećanje na jednu predivnu ljubavnu sagu koja je bez ikakve dvojbe

istinita. Potvrđivanje imena nije toliko bitno kao činjenica da je predaja zadržala izvornu poruku u samo jednoj riječi - Emanuel... "Bog s nama"...ili "Mi s Bogom"...isto je u ovom slučaju! Oni su svakako završili zajedno! Još jednom je pobjedila ljubav, a ljubav je na kraju krajeva...Bog.

Riječ „ Manuel“ (S NAMA BOG) tako čini bit priče, iako smo na neki način dokazali da naš stećak nije bilig posljednjeg počivališta velikog sinjskog junaka Manuela Grčića. Možda je naš junak nosio ime "Immanuel Grk" kako se navodi u jednoj od predaja. Stećci su često markirani kao "Grčko groblje". Do dana današnjeg nitko nije razriješio tu enigmu. Znamo da ti "Grci" nisu mogli biti Heleni. Isto tako ne mogu biti pravoslavci. Ostaje sumnja da je pridjev "grčko" označavao nešto "staro", postoji i uzrečica; "Star ko Grčka!" Same predaje vele da su naši Grci "Stari narod". Dakle, radi se po mom mišljenju o Ilirima. Kada uzmemo rasprostranjenost toponima i predaje koje vele da su na tim "Grcima" Rimljani "lomili i zube i koplja", mnogo toga biva jasnije. Grci su oni koji su za osvajače bili "grki", dakle riječ je o Delmatima, starom narodu kojega su nakon genocida i kulturocida proglasili nekakvim običnim plemenom a njihov "Veliki grad" pomaknuli iz Imotskog polja u Duvanjsko kako bi umanjili njegov značaj. Isti ti mi se ovih dana javljaju i govore kako Delmion nije mogao imati značaj koji mu pripisujem jer ga nema ni na jednoj važnijoj karti. Dajte, molim vas okanite se karata. Mislim da sam dobio barem stotinu mailova onih koji ga mjere i lociraju pomoću karata. To je bubanje u prazno. Opet ću ponoviti, ostaci prapovijesnog Delmiona su na mjestu grada Imotskog a njegov kasnoantički razvoj i širenje možemo na terenu pratiti kroz prizmu arheoloških nalaza u Prološcu i Runoviću. Smatram da je priča o gradu Delmisu povezana sa jednim od ova dva mjesta. Pitanje je sa kojim jer postoji zamka koju mnogi ne vide a o kojoj ću uskoro napisati par redaka. Smatram da je otkopani kompleks na Bublínu u Zmijavcima crkva koju, u kontekstu posvete kapuanskog biskupa Germana, spominje Toma Arhiđakon. Isti kompleks je morao biti posjed kojega Justinijan u 6. stoljeću daruje Benediktu. Iako su u Prološcu također pronađeni ostaci kasnoantičke crkve smatram da nije riječ o onoj o kojoj govori Toma Arhiđakon. Što ne znači da Proložac nije dio grada Delminiuma odnosno Delmisa. Napominjem, grad je bio velik, Upravo je jedna trasa koja je vodila do njega išla preko Dobrinča. Bila je to najbliža linija komunikacije kasnoantičkog Grabovca sa Delmisom.

Sama pjesma pokazuje da su Manuel Grčić i Fatuna djevojka doživjeli drugačiju, ljepšu sudbinu. Naši Manuel i Fatima predstavljaju neku stariju ljubavnu priču dvoje mladih Delmata koja je tragično završila. Tu bih se priklonio predaji o susretu dvojih svatova radije nego onoj o sukobu vojski. Predaje su se mjenjale, onaj ko je "u njima" zna raspoznati izvornu predaju naspram kopije. Ima nešto zanimljivo oko toga što moram podijeliti sa vama. Dok sam prikupljao narodna predanja po Imotskoj krajini, najstariji predavači su mi prenijeli jedan važan podatak: "DVOJI SVATOVIMA SE NISU SMJELI SRESTI!". Ako bi se susreli morali su se iz nekog razloga sukobiti. Kada bih pitao zašto, nitko nije znao reći. Samo bi odgovorili: "To je bilo tako!" Dakle, stvar je postulata. Isto mi je sa druge strane Biokova u Bastu potvrdio radijski voditelj Vedran Ribarević. U tome mjestu postoji jedan stećak - ploča uz koju se veže predaja o sukobu dvojih svatova koji su se susreli na istoj trasi. Gospodin Vedran mi je odgovorio: "Dakle, bila je stvar postulata! Dvoji se svatovi nisu smjeli sresti i gotova priča!" Da li se radilo o praznovjerju ili nečemu drugom ostaje nam razmišljati...

Uživajte u teško dostupnoj pjesmi "Grčić Manuel i Fatuna djevojka"...

7.24515

NARODNE PJESME I PRIČANJA

I

SINJSKE NARODNE PJESME

--- I PRIČANJA ---

25

SAGRAO I PROTIŠAO
O. STJEPAN GRČIĆ

CIJENA 10 DINARA

Lelek

SPLIT 1949
Tisk: Leopold Tiskara

Moj guslar obično započinje svaku pjesmu ovako:

Gusle moje, davorijo moja,
Gusle klete, ne bile proklete,
Jaretijom kožom obapele,
Na vami je kenjac od drveta,
A na kenjcu strunja od ždrebeta.
Teško onom, tko se na vas hrani,

XV

Na vas hrani, a od pasa brani.
Ostavimo, gusle, lakrdiju,
Lakrdija čorbe ne začinja,
Nego meso, dobra ovnovina,
Potirajmo pismu od junaka,
Od junaka, od starih zemana:
Gdi je koji junak poginuo,
Gdi je koje odgojeno Zlato!
Muči, gusle, nimom onimile,
Kud nevmimo, da ga ostavimo;
A da komu pivku pripivamo,
Nikom nisam na krštenju bio...
Sad prostite redom naokolo,
Braćo moja, koji se gledamo,
Sve imenom, pod ovim slimenom,
A sve redom, ma pod ovom gredom,
Svakom svitla na obrazu dlaka,
A poštena nad očima kapa,
Ne želila majka nijednoga,
Koga majka, koga li ljubovka,
O! u selu mlada dijevojka,
Kad ćeš dalje, Bog vam dao zdravlje!
Tko će bolje, široko mu polje!
A moj Bože, na svemu ti hvala:

Završiva on pjesmu na ovaj način:

Ove pisme više ne imade
Oni laže, koji meni kaže,
Oni laže, a ja polagujem.

Sad spominje domaćina, kao na pr.

Marijane, ve!o dobro moje,
Bog ti dao, Bog te pomogao;
Bog ti dao, što od njeg' želio:
Tilu zdravlje, a duši spasenje,
U kući ti zdravlje i veselje,

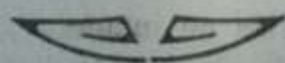
Oko kuće klenje i jasenje,
 Rikali ti u lisu volovi,
 Ovce tebi polje prekrivale,
 A pčelice goru nathvatile.

Zatim pripjeva druge ukučane i onda dolazi konac:

Niti pivam, što je meni drago,
 Nego pivam braći za družine,
 Da ga malo noću pokratimo.
 Al' je moje grlo poizdalo,
 Da i bilo poizdalo vino.
 Ali ovu pismu iesam čuo
 Od onoga slipca iz Poljica.
 Ne čudim se mraku ni oblaku,
 Nit se čudim vuku u saruku,
 Neg' u Livnu patka patkovana,
 U Glamoču tuka osedlama,
 U Mostaru gaće na lisici.
 Nit' se čudim patki patkovanoj,
 Nit' se čudim tuki osedlanoj,
 Već lisici, što su gaće na njoj.

— — — — —

Ovaj sam stereotipni početak i završetak ovdje štampao, da ga ne navagjam kod svake pjesme.

VIII. Grčić Manuel i Tatuna djevojka.

Sinjani robe Udbinu.

Naši narodni pjesnici uznosili su svoje junake. Junačka djela tih junaka opijevali su oni pod imenom junačke »ženidbe.« Imademo opjevanu ženidbu gotovo svakog sporednog lica, a pogotovu glavnih junaka; dapače su se neki junaci, po narodnoj pjesmi, bezbroj puta ženili. Smiješno bi bilo misliti, kako sam kazao u uvodu, da su se oni i ženili toliko puta, a još smješnije, kad bismo povjerovali, da je junak uvijek ostao onako mlad, kakovim ga pjesma prikazuje, da njegova ljuba uza sve godine i godine, što ih je proživjela, nije starjela, a opet su po toj istoj pjesmi junačke ljube morale vrlo često umirati, kad im se vojno mora tako često da ženi. Ja držim, da se pod slikom »ženidbe« pjevaju ratnički pohodi u neprijateljsku zemlju, djevojka je dobivena zemlja, kula ili zarobljeno blago, a junaci koji se spominju, vrše uloge, koje im je pjesnik namijenio. Uloga Grčić Manuela bila bi: borca i kršćanskog slavo-dobitnika od Sinja. Ako je tako, onda nam ne bi bilo začudno, da je pjesnik i narod uz gusle pjevao i »ženidbu« Grčić Manuela, pa makar o njemu držali i znali, da je on častan svećenik. Ipak ja držim, da naša pjesma — u prvom svom postanku — i nije pjevala o »ženidbi« don Ivanovoj, zato joj i nijesam dao napisati: Ženidba Grčić Manuela, kako sam činio kod drugih pjesama ove vrste, nego samo: Grčić Manuel i Tatuna djevojka. Zašto tako? mislim, vidjet će se iz same pjesme i iz moje bilješke na str. 87. Mogao bi tko reći, da se ovdje opijeva ženidba Mate Grčića, brata don Ivanova, ali je za me najvjerojatnije, da ona slavi »slavo-dobitnika.« Dobitak, koji je don Ivan stekao, bilo je ono »nebrojeno blago,« što je donio s Udbine u Sinj.

A gdje je ta Udbina? Po mome guslaru to je cijela kotlina od Like, preko Dinarskih planina, do Kupreških vrata, i

dopire do Hercegovine. Ja mislim, da je Udbina u narodnoj pjesmi bila turska zemlja, pa bi ona značila otprilike isto što i turska Krajina. U našoj pjesmi bila bi Udbina iza Duvna; možda Rama? Mislim, da se ne ću prevariti, ako Grčića slavodobice astvim u god. 1687 do 1699., kad su naši junaci najvećma plijenili po Bosni.

Hvalili se janjičari Turci,
 Da nada nje ne ima junaka.
 Slušala ih turska bula mlada
 Pa poviri kuli na balkunu:
 »Što se hvališ, janjičari Turci?!
 Tko nikidan ovdi pohodio
 I dobroga konja progonio?«
 Besidili janjičari Turci:
 »To je koza Grčić Manuele,
 Njemu hoću rusu sići glavu.«
 Al' divojka 'vako progovara:
 »Ah bora vam, janjičari Turci.
 Da ti vidiš golema junaka,
 Od strah bi vam duša izlazila!«
 Progovara Turci janjičari:
 »A dok dogje danče ponediljče,
 Otić hoću Sinju bijelome,
 Savezati Grčić Manuela,
 Dotrat ću ga na našu Udbinu, ¹⁾
 Metnut ću ga u tanku tamnicu,«
 Dok divojka riči razumila,
 Za sobom je vrata zatvorila
 Pa ga ode u svoje odaje
 Pa ga kiti listak knjige bile
 Pa u knjizi 'vako divanila:
 »Dušo moja, Grčić Manuele!«
 (Sve mu kaže, što je i kako je)
 »Ali dogji meni na Udbinu,
 Tvoja mi je vira omilila,

¹⁾ Sinj će opet biti turska Krajina.

Pa me vodi k Sinju bijelome,
 Bit ću tebi za sluškinje mlada
 Pa ti mesti dvore i obore.*
 Pa nalazi lagno knjigonošče
 Pa mu daje stotinu dukata:
 »Hajde, momče, k Sinju bijelome,
 Podaj knjigu Grčić Manuelu.«
 Ode momče k Sinju bijelome
 Pa nalazi Grčić Manuela
 Pa mu daje listak knjige bile.
 Kad pogleda, što mu knjiga kaže,
 Ma se maši u svoje džepove,
 Izvadi mu tri čet'ri cekina:
 »Hajde, momče, pa se napij vina!
 Ma kad spaneš na Udbinu ljutu,
 A ti kaži janjičarim Turcim,
 Da ću doći na Udbinu ljutu.
 Da ne igju k Sinju bijelome,
 Lako će me ondi savezati
 I metnut me v'tanku tamnicu,
 OI' ću odvest mladu Fatunicu
 I dovesti sebi za sluškinju.«
 Ode momče na ljutu Udbinu,
 Kaže Turcim, što je i kako je.
 Ma megju se Turci besidili:
 »Nu kaura iz zemlje kaurske,
 Odvest će nam mladu dijevojkju!«
 Pa su Turci straže postavili.
 Kada dogje danče ponediljče,
 Ma se Grčić na noge skočio
 Pa izvede debela konjica,
 Na se meće junačko odilje,
 Oklop konjski i oklop junački,
 Na bedricu pripasao čordu,
 Dokopa se svitla dževerdana,
 V'ovonkošu¹⁾ sedam dževerdana,

¹⁾ Bit će isto, što: unkoš ili unkaš.

Pitali ga sinjski vitezovi:
 »Gospodare, Grčić Manuele,
 Kud si pošao, na koje li strane ?«
 »Iđem tamo na Udbinu ljutu,
 Čekajte me za nedilju dana;
 Ako li me ne bude, junaci,
 Svi se za me Bogu pomolite.
 I za moju dušu odlučite,
 Ma ako mi Bog i srića dade,
 Dovesť hoću turkinju divojku.«
 Ode Grčić, mater ga rodila!
 Pa kad dogje bijelome Livnu,
 Kod Livna se ponapio vina,
 Dobru konjcu zobcu na gubicu.
 Otolen se Grčić podigao
 Pa ga ode Duvnu kamenome
 Pa otolen na Udbinu ljutu,
 Ma pod kulu Ćelebije Moje ¹⁾
 Pa razjao debela konjica
 Pa prebaci dizdum na jabuku
 Pa on metnu u džepove ruke
 Pa se šeta tamo i ovamo,
 A Bog dao i srića junačka.
 Doma nije janjičara 'Turak'
 Gledala ga mlada Fatunica
 Na balkunu od bijele kule
 Pa ga ode u svoje odaje
 Pa oblači ruho svakojako.
 Na se meće tri zlatna gjerdana:
 Koji gjerdan od suhoga zlata,
 Fata meće sebi oko vrata,
 A koje su plete i taljiri,
 One meće Fata po prsima,
 A koje su groše i dukati,
 One Fata paše oko pasa.

¹⁾ Ima tamo u Bosni neko pravoslavno selo Ćelebić (Klatić 170).
 Neki Ćelebija poginuo je i za Sinjanin Janka.

Pa uzimlje jabuku od zlata
 Pa se šeta niz mermer-avliju,
 Sve primeće iz ruke u ruku,
 Sve primeće jabuku od zlata,
 Došeta se Grčić Manuelu
 Pa se šeta tamo i ovamo.
 U nju Grčić i ne gleda sada;
 Al' joj srce odoliti ne more,
 Uhvati se njemu oko vrata
 Pa ga ljubi u bile obraze
 Pa Grčiću tiho besidila:
 »Dušo moja, Grčić Manuele,
 Lako ćeš me odvoditi mladu,
 Da igjemo k Sinju bijelome,
 Ma je Mujo straže postavio.«
 Besidi joj Grčić Manuele:
 »Ne brini se, turkinjo divojko,
 Nego hajde na dobra konjica.«
 Progovara Fatuna divojka:
 »Pričekaj me, Grčić Manuele,
 Doklen uspem nebrojeno blago,
 Onda igji k Sinju bijelome.«
 Povrati se Fatuna divojka
 Pa nasula prtene bisage:
 Sve je puno žeženih cekina.
 Kada Grčić opazi cekine,
 Mrkim se je osminuo brkom
 Pa poside dobroga konjica
 Pa prihvati Fatunu divojku,
 Prihvati je livicom za desnu
 Pa je baci za se na konjica,
 Oko sebe opasao pasom
 Pa pribaci vrane pletenice
 Oko svoga bijeloga vrata
 Pa turkinji tiho besidio:
 »Drž' se, bulo, ako ti je drago!«
 Golu čordu v' golu ruku vadi,

Viče Grčić iza svega glasa:
 »Ej bora vam, janjičari Turci,
 Nemoj reći, da sam prevario,
 Da sam obnoć odveo divojku,
 Hajte, Turci, meni na megdane!
 Gledali ga age i adžije
 I ostale mlade bezelije
 Pa megju se htili besidili:
 »Ma gdi nam je Čelebija Mujo?
 Ona koza Dizdar od Udbine?
 Odvede nam mladu dijevojku!
 Ne htidoše ili ne smidoše,
 Nitko njemu na megdane nema;
 Mirno Grčić potira konjica,
 Dok je doša u goru zelenu,
 Onda turska potpazila straža,
 Složno puče trideset pušaka,
 Al' ga zrno ubiti ne more.
 Kad to vidi Čelebija Mujo,
 Ma zavika janjičarim Turcim:
 »Ostav' lavu od pušaka malih,
 Zrno njega ubiti ne more,¹⁾
 Neg' hajdemo čordam brijetkinjam!
 Poletiše janjičari Turci,
 Najprvi je Mujo Čelebija
 Pa govori Fatuni divojci:
 »Odmakni se Fatunice mlada,
 Da kaurska ne poštrapa krvca,
 A ti svoje vire ne pogaziš.«
 Većma njega mlada zakliojala
 Pa je Muji riči besidila:
 »Naprid, brate, Čelebija Mujo,
 Pa junaku ti odsici glavu!«
 A Grčiću vako besidila:

¹⁾ Grčiću je, po guslaru, pomagao oklop, a nekim drugim junacima vile.

»Oj Grčiću, iza gore sunce,
 Tebe hvale, da si dobar junak,
 A megjer si, Grčić, strašivica!
 Kamo tebi od bedrice čorda,
 Što n' udaraš tursku poturicu ?* ¹⁾
 Za to Grčić haje i ne haje,
 Ne hti Muji rusu sići glavu,
 Neg' povadi brijetkinju čordu,
 Ne udara čordom oštrimice,
 Neg' udara čordom plostimice.
 Ma kako je njega udario,
 Crnom ga je zemljom sastavio!
 Pa pada se potisnu konjica,
 Obode ga čizmom i mamuzom,
 Da je komu stati pa gledati:
 Da se dobar pomamio doro,
 A Grčiću čordu povadio,
 Od Turčina jednog do drugoga,
 Svih trideset odsikao glava.
 A uhvati Dizdar od Udbine,
 Saveza mu i noge i ruke
 Pa ga goni k Sinju bijelome
 I dovede Fatunu divojku,
 A Turčina u tanku tamnicu.
 Igje Grčić u kršnu mehanu
 Pa se hvali u kršnoj mehani,
 Ma kako je bulu dobavio,
 Turskih glava koliko odsika
 I donio nebrojena blaga
 I dotira Dizdar od Udbine
 I metnu ga u našu tamnicu,
 Činit ćemo i pitati blago.
 Beside mu sinjski vitezovi:
 »Dušo naša, Grčić Manuele,
 Je li kakva, Fatuna divojka ?«

¹⁾ Ratni plijen izazivlje jednu i drugu stranu, tko će ga odnijeti.

Progovara Grčić Manuele:

»Da je 'nake ni u svitu nema.«

Pokrstiše, ime nadivaše,

Od Fatune mlada Angjelija

Te je bila mlada službenica,

Mela njemu dvore i obore,¹⁾

Kašnje malo za ljube vjerne,

I tako mu Bog i srića dala

Pa je š njome porod izrodio,

Prvo žensko, a poslidnje muško,

Da nevista ne zatiče zave,

Da ga nije megju njima kavge.

¹⁾ U uvodu k ovoj pjesmi iznio sam svoje mišljenje, da se u njoj opijeva neko junačko djelo Grčić don Ivana i njegovih Sinjana. Turkinja djevojka bila bi onaj ratni plijen, što su ga oni oteli Turčinu. Da Grčić nije bio svećenik, pjesnik bi bio od one »djevojke« učinio njegovu ljubu, a ovako vidimo, da je Fatuna Angjelija samo »službenica« njegova! Meni se i ovo čini potvrdom moga shvaćanja naših junačkih pjesama, a što je u posljednjih 6 stihova Angjelija ipak »ljuba Manujelova, to je, mislim, dodatak poznijih vremena, kad su pjevači zaboravili, tko se pod »Manuelom Grčićem« krije — svećenik.

ZAKLJUČAK

Nostalgija za prošlim, rekao bih jednostavnijim vremenima koja su laganim koracima ostavljala monumentalne tragove u svom prirodnom okruženju, u našem slučaju, ruralnog svijeta u kojemu je težnja za očuvanjem prirode i svjesnosti njene neraskidive veze sa ljudima uvijek nadilazila sve druge postulate, kao i potreba za kritikom novonastalih kvazi civilizacijskih okvira, kolektivne socijalne neosjetljivosti i kapitalističko-uzničkih preša koje svakodnevno pritiskaju naš narod, iznjedrila je još jedno moje istraživanje kao glas za spas našega identiteta.

Meni je žao što moji sumještani, Dobrinčani - kako se vole nazivati, negiraju svoju bogatu povijest i svoje kulturno naslijeđe što se, osim kroz razgovor sa njima, najzornije može vidjeti odlaskom na njihovu službenu internetsku domenu.

Moja želja za istraživanjem povijesti od rane mladosti i afirmacija sebe kao individue te iskustvo i znanje stjecano radom na arheološkim terenima, proučavanju arhivske građe i stručne literature, ovome narodu nikada nije bilo mjerilo stručnosti. Čak ni ritualne radnje koje su mi osiguravale određeni stupanj mira, kontrole i samokontrole nisu polučile uspjeh. Proces osvješćivanja je zaštekao a ja sam nakon toga digao ruke...

"Ovdje nitko nikada nije živio osim Turaka! Oni su gradili stećke." Te riječi su obilježile neke prijelomne trenutke mogega djetinjstva. Zbog njih sam krenuo u potragu za istinom jer sam već u osnovnoj školi uviđao nelogičnosti u nekim teorijama koje smo učili.

Nakon 20. godina prikupljanja usmenih narodnih predanja i raznih istraživanja, nakon nebrojeno mnogo odrađenih arheoloških iskapanja po Dalmaciji, nakon članstva u eminentnim istraživačkim krugovima, nakon angažmana u fondaciji dr. Osmanagića... moj narod i dalje radije vjeruje onima koji ih uvjeravaju da su bili i ostali NITKO i NIŠTA, prvenstveno mislim na političke uhljebe i njihova potrkčala koji na našim gradinama svako određeno vrijeme nađu način kako da "peru novce".

Nisam od onih neukih koji po selima Imotske krajine pljuju osloboditelje od institucionalnih laži. Rekao bih: "Došao sam da donesem oganj!" Jer se samo po vatri zrak oslobađa demona! To su naši stari znali, stoga su palili krijesove. Danas moj narod nerijetko pali gume na sv. Ivana Svitnjaka.

Iako sam mislio da će mi ovo biti jedini članak na temu Dobrinča odlučio sam se slijediti onu; "Bolje je pouzdati se u Gospodina nego li u ljude!" Jer; "Tko se uzda u Gospodina on je kao gora Sion, ništa ga neće pokolebati nikada."

Pomalo nostalgičan pristup obrazlaganju teme ali su me uvijek tješile riječi; "Nije sluga veći od Gospodara! Ako su mene i vas će!" Doista, u tome je sadržana moja, ali i sudbina mnogih plemenitih i naprednih ljudi... Na kraju krajeva svi vi, dragi čitatelji, imate svoje selo, mjesto... Rekao bih da sve polazi od korijena. Ako stablo nema žile ili ako nije zasađeno u dobru zemlju, ne može se održati. Ono se suši i ne služi ničemu. Ta zemlja je alegorija Boga. Vrijeme koje poklanjate Njemu, želja da mu prije svega i kroz sve želite služiti, oslobađaju vas onoga što je raspadljivo i daje onome što činite vječnu vrijednost. Kao kada se posvetite zemlji u koju polazete svoja sjemenja očekujući metamorfozu, jednu vidljivu alegoriju uskrsnuća.

Kada molite, mislite prvo na Boga. To ne znači da za sebe ne biste trebali nešto moliti, već da se vaša prošnja uklapi u nešto više i veće nego što ste vi. Blago onomu, koji se želi prije svega Bogom baviti. U nas je doista mnogo onih koji sami sebe nazivaju pravim vjernicima, pravim kršćanima i katolicima. Odlaze redovito na nedjeljnu misu, u prvim kćupama odraduju svoje glumačke uloge da bi se nakon obilatog ručka presvukli u ono što doista jesu. Krivo tumačenje biblijskih navoda da je jedna zalutala ovca važnija od stada, dovukla je u prve kćupe one koji su ranije, opet u ime nekakvih etiketa, sklanjali raspela iz naših domova ili sudjelovali u izdajama svoga naroda. Takve naš kćler danas voli. Pa se često zapitam zašto je uloga svećenika u špijunskim okvirima druge polovice dvadesetoga stoljeća tabu tema. I doista, u suštini, molitva koja odavde uzlazi ka Bogu tako je slaba naspram vašim ogromnim potrebama moji sumještani. Tako slaba da se čovjek strese. Ona je odviše plašljiva, ona je odviše neredovita, ona je odviše površna. Ona je puka brojalice. I zato sam nazvao ovaj članak tužaljkom. Jer me žalosti kćda ide ovaj narod a ja bih želio da daleko proširi obzorja svoje misli. Da barem na kratko pokuša drugačije gledati na svijet, da mu na duši budu božanske brige i da raširi svoje srce a ne da živi u iluziji da nedjelja čini kršćanina ili da će se grijesi otkupiti plaćanjem misa nakon smrti. Što si učinio za života, učinio si! Nema popravka! Isto tako, između čovjeka i Boga ne može biti ovozemaljski posrednik. To je, usudio bih se reći, jedna od najvećih zabluda kojima smo izloženi. Jedan alat koji je dokinuo direktnu komunikaciju bića Sa Stvoriteljem.

Želio bih da, ne zanemarujući svoje bližnje, ovaj narod misli na sve ljude, svih jezika, svih rasa i religija po cijeloj kugli zemaljskoj. Da ne bude ravnodušan ni prema čemu što je ljudsko. Da se oslobodi etiketa i predrasuda jer svi smo mi ponajprije građani svemira, beskrajnog prostora u kojemu je "sve mir"

Kršćanin nije netko tko ljubi Boga toliko da od te ljubavi zaboravlja na svijet, nego netko tko u svojoj ljubavi prema Njemu crpi snagu, da se žrtvuje na službu svijetu. Ista definicija se može primjeniti i na pripadnike drugih religija jer je svijest o Bogu univerzalna. Barem bi trebala biti. Iz toga je jasno da sve druge religije treba poštivati kao i onu kojoj pripadamo jer je Bog jedan. Stoga su kritike da sam se priklonio muslimanima doista čisto neznanje, komunikacijsko dno dna.

Mislim da sam priču o Emanuelu Grčiću odabrao upravo stoga što sam u prijevodu imena glavnoga junaka ("S nama Bog"), vidio glavni problem, ne samo moje nego i mnogih drugih "zajednica". Zapitajmo se nakon ovoga članka je li i sa nama Bog... Ako je On sa nama, ma tko može protiv nas!? Ali ako On nije sa nama...čemu nam sanjati Vječnost!?

GRČIĆA GREB

